

ADATTÁR.

HORVÁTH ISTVÁNNAK MINDEN NAPRA SZOLGÁLÓ JEGYZŐ- KÖNYVE 1805. ESZT.

(Negyedik közlemény.)

A' régi Budai könyvárosokról beszéltek a' mi drága Öregünk Wallaszky Pál (Conspectus Reipublicae Litterariae in Hungaria Posonii 1785 pag. 143) igiten emlékezik: »Ultimus est Georgius (cognomen ignoro) de quo Lutherus Epist. Lib. II. pag. 243. 6. citante Illustri Sekendorfio in Hist. Lutheranismi Lib. I. Sect. 63. §. 183 et Abrahamo Sculteto Annal. Ecl. Dec. I ad annum 1524 nos docent, Budae eum, una cum libris Evangelicis rogo esse exustum.« Ihol! Ősmeretes Hazánkfiái előtt a' szomorú eset, ámbár meg nem tudják is egészen nevezni a' szerentsétlen polgárt. A' mi magyarázhatatlan szorgalmú Wallaszkynek annyit tud, hogy György vala a' keresztneve: de vezetéki nevével éppen semmit sem tanulhatott ki. Ezt talán csak reám hagyták Nemzeti Literaturánknak Geniussai: mert 1803-dik Esztendőben nagy keresgélések által tsakugyan a' Szerentsétlennek Vezetéknevét is kinyomoztam. Őtet Rüm Györgynek hívták. Nyilván kitetszik ez a' Pesti Főiskola könyvtárában lévő illetlen végezetű Misemondó könyvből: »*Explicit.* Missale *Sm* chorū sācte ēclie Strigoniēn feliciter est explicitū. Impssū Venetijs *p* Iohane hāman de lādoia anno Salut: MCCCCXCIIJ Kaln Februarijs. Inferius adest ad normam, ab aliis quoque Bibliopolis usitatam Budensibus, librarii Stampilla cum inscriptione: »Georius Rüm«. Lásd erről bővebben: Horváth Istvánnak Jegyzései, melyeket egybe írt 1803-dik Eszt. Ezek szerint a' mi Rüm Györgyünk azokhoz a' XV. századi Budai könyvárosokhoz is tartozik, a' kiket Wallaszky a' 103. lapon elő számlál, és így, ha a' könyvárosok számokról a' tudományoknak és könyveknek bötsökre következést hozni akarunk, örömeinkre, 's egyszersmind Nemzetünknek nem kevés diszére válhatik, hogy Mátyásunk kiholta után is a' XV. század végén tsak magában Buda várában egyszerre, a' mint Wallaszky munkájából és enen magam Jegyzéseiből ki vehetni, három könyvárosok számláltattak. Hát ha egyéb városainkban lakozókat, mind megnevezhetnők? Nagy szám jőne ki Magyar Hazánkra, és az akkori üdökre nézve. Bizonyos, hogy a' XVI. század elején már Zágrábban is lakott

Műr János nevű könyvtáros, mert a' Pesti Főiskola könyvtárában egy illetén bötsre méltó Zágrábi régiségre találtam az ő misemondó könyvöknek végében: »Accipite optimi reverendique Patres Missale sm̄ Chorom epatus Zagrebīē ecclesie cū figuris & optimis characteribus pulcherrime perillustratū Jussu & impensis ac sumtibus prouidi atque egregij viri Johanis Mūr ciuis Zagradiensis qui oriūsus est germane Koppfstam ex pre aūt Georgio Mūr Schoto: ibidē cōciuis dū in humanis erat Venetijs peruigili cura excussum. Año virginei partus 15 (a' több számnak hel vagyon hagyva) die 20 Junij in officina Petri Liechtenstein Coloniensis Germani.« Alább valamivel kézzel vagyon írva az 1536 esztendő, melynek lehet-e hitelt adni, bizonytalan.

9. Estvefelé négy óra után meglátogattam Révait, és némely papirosra rakott gondolataimat közlöttem vele, melyek Verseghy megczáfultatását illették. Örült rajta, hogy már hallhatta egyszer munkámat. Vatsora után Trézsinél valék, de tőle szaporán vizatértem és olvasgattam Csokonay Ódait. — Ezek között néhány jó munkák találatnak, melyekhez tartozik bizonyára az én saját vélekedésem és Vitkovitsom ítélete szerint *A' Tsikó bőrös Kulats; A' vén fának árnyékában régen szenvedő rózsafa; A' tüdő gyulladás, A' Magánosság 'sa't.* — Csokonay korán és pedig igen korán fizette le emberi adóját. Ő tsak mutattatott nekünk, nem pedig adatott. Ha hosszabbra nyújtotta volna a' természet élete napjait, fölül haladta volna benne helheztetett reményünket, melyet így is örök ditséretére elegendőképen betöltött. Megérdemlené, hogy valamely Magyar ég nevelte költő gyászos síra fölött érzékeny keseregésekben zokogná váratlan kimultát. Én árnyékának eme' tsekély sorokkal tömjénezek tőle költsönözvén azokat:

... Nyugodj a' ligetek megett
Nyugodj ditsó test édesen! A kevély
Irigy nem árthat nagy nevednek
Mellyet az égig emelt kobozkád.
Lásd Földiről dalát a' 8 lap.

Ha többet tehetnék, többet tennék: azonban érzem, hogy silány Poeta vagyok. — Elégedjél meg nemes árnyék e' parányi jószívű áldozatommal is, melyet tőlem, mint ösmeretlentől, buzgó Hazafiuságod érdemlett.

10. Ma is meglátogattam Révait, kit szokás szerént dologban találtam. Ebéd után megkeresett Vitkovits Miskám, és olvasta minden napimat. Különös örömömre vált, hogy 5-ik Decembri Jegyzésimben nem vette észre a' Poézist a' verseknek folyvást való leiratások miatt. Ezt én, hogy ártatlanul megtsalhassam, szántsándékból tselekedtem, és nem kevés gyönyörüségemre szolgál, hogy e' Magyar nagy gyakorlású költőt most már másodszer rászédhettem. Maga is örült és nevetett tsalfaságomon. Kevés üdő mulva hozzám jött Markovits János barátom is, de ő nem sokára bennünket ismét elhagyott. Ekkor mi egy szörnyű beszélgetéshez kezdettünk, mely ebből áll vala, hogy közöltem régtől fogva fejemben fölö gondolatomat: Szomorú tapasztalás tanít bennünket,

hogy némely Magyar Országi Hertzegek, Grófok és Bárók, ámbar iszonyú sok jószágokat birnak, mégis már több századoktól fogva semmit sem szánnak az ország boldogításra képtelen jövedelmekből, hanem ezeket azonkívül hogy még ellenségeink is külömbféle tárgyokban, idegen tartományokban eltékozzolják. Itt méltán támaszthatom eme' kérdést: Vallyon nem kevesíthetné e' méltatlan Polgárainak birtokaikat a' Haza, és az evvel egyetértő fejedelem? Én ugyan abba a' vélekedésben vagyok, ha nem hibázok, hogy azt nem tsak megteheti a' Haza és fejedelem, hanem tartozik is megtenni mind a' Haza, mind a' fejedelem, és ugyan mindannyiszor, valahányszor illetén Nemzet tsúfítók találkoznak. Mert 1. A királyi Ajándékok (Donationes Regiae) Magyar Hazánkban olly kötessel osztogattnak ki, hogy a' Hazának és Fejedelemlnek javát elősegítő Polgárok, és azoknak Maradékai, birják ugyan a' külömbféle ajándékul nyeretett ingatlan vagyonaikat, de tartozzanak egyszersmind főlöleg való jövedelmekből tovább is a haza Boldogságát előmozdítani. Többnyire jelen vagyon az oklevélben ezen sor: »pro exhibitis Sacrae regni Ungariae Coronae ac Majestati quoque Nostrae fidelibus servitiis, quae hactenus utiliter exhibuit ac impendit, atque in posterum etiam, (uti nobis de ipso benigne pollicemur) pari fidelitatis et constantiae fervore exhibiturus est, ac impensurus, eidem N. N. dictam possessionem N. N. damus, et conferimus perpetuo et irrevocabiliter possidendam, habendam et tenendam sc. sc.:«: mit jelent pedig egyebet ez a' sor, minthogy tsak azon esetre adatik által valakinek a' birtok, ha azután is hasznos taga marad mind maga, mind Ivadékai a' Hazának és Fejedelemlnek? A' királyi adakozás ihol! tsak úgy szándékozik foganatos lenni, ha betöltetik a' Hazának és Fejedelemlnek várákozása. Verbóty által szerzetett törvénykönyvünk tanítása szerént nem a' füzetés: pénz, kótyavetye (mint most szokott hibáson történni) hanem az érdem tapasztalhat tsak maga egyedül királyi kegyességet: Már pedig ki volna olly eszeveszett fejedelem, ki, midón a' véghöz vitetett jókat jutalmazza, nem kívánna az által ujjabb érdemekre nyujtani alkalmatosságot? Az irrevocabiliter possidendum kiejtés mellett bizodalom (praesumptio) és alattomi pactum condicionatum neveztetik, ezeknek pedig tsak úgy lehet sikeres foganatok és tsak addig az ideig, ha, és míg a' praesumptio szerént művel a' birtokos, ha, és míg betölti a' Condióiokat' Mihelest tehát az ajándékot nyerő vagy maga, vagy pedig örököse ros hazafiságra vetemedik, elveszti azonnal oklevelének értelme szerént jószágát. Nem lehet itten a' természet törvényéhez folyamodni, mely a' Birtokosnak megengedi még a' birtokkal való visszaélést is, mert Nemzeti törvényünknek lelke és veleje másképen határozza meg ezeket. Más az: nagy külöbség vagyon a' természeti és Polgári állapot között. 2. A' Polgári társaság a' közös és különös boldogságnak biztosabb megnyeretéésért állott össze. Ezen tzelt megnyerésre kiki tartozik munkálkodásával iparkodni. Ezen tzelt megnyerést senkinek sem szabad meggátolni a' Polgárok közül. E' két kötelességen nyugszik talpköve a' társaságos életnek. Akár mellyiket hájja által valaki, egyenlőképen ellensége a' köztélnak, és érdemtelenné tévén magát, megérdemli, hogy kivettessék a' társaság-

ból, 's hogy minden boldogságtól megfosztassék. Ha tehát országunk törvénye jószág vesztéssel bünteti a' pártosokat, és országunk boldogságát akadályoztatókat: lehetetlen ugyan a' képen nem büntetni azokat is, kik a' boldogságra nézve, ámbár legtöbbet tehetnének, semmit sem tesznek, és más dolgos és hasznos társoknak, véres verejtéköket duslakodva pazsarolják. 3. A' Fejedelemlnek és a' Hazának teljes szabadsága vagyon, hogy a' Polgároknak, valamint egyenlőképen viselik a' boldogság elnyerésre szükségképen megkívántató terheket, úgy egyenlőképen ossza ki a' drága boldogságnak gyümöltseit. — Ez ellen a' szükséges mérték ellen ha vét, önön magának árt a' fejedelem, és úgy mondhatom tévelygés nélkül azt is, hogy kötelességében is áll, nem csak szabadságában az illetén szoros mérték tartás a' Hazának és fejedelemnek. Más nem adhat a' mértéknek által lépése nélkül egy Polgárnak negyvenszer annyit, mint a' másiknak, ha csak az birtokaira nézve negyvenszer többet nem segít a' tzelnek elnyeretésén, mint emez. Millyen nagy hiba esik tehát, ha e' henye gazdag Hertzeg, vagy Grófnak elnézi a' Haza és fejedelem a' haza javát illető dologtalanságát. Nem áll ekkor a' főrendszabás: Többet ad nékem az, a' kinek én többet adtam. Igen féltek ezen tsiklandós Mértéknek által hágatásából eredő veszedelmes következésektől Eleink, és azért több törvényeinkben korlát alá vetették a' királyi adakozásnak kiterjedését egy egy Hazafira nézve. Lásd Ulászló királynak I és II Dekretomat, és II ^{dik} Lajos 1518 ^{diki} törvényének 15 fejez. (Kovaltsitsnál Supplem. in Vestig. Comitorium Tom. II.,—3.) Megkívántatik ugyan némelly környülállások miat, hogy a' Hazában legyenek néhány tehetősebb és mértékletesen gazdagabb Polgárok. Ezt nem lehet kétségbe hozni; de lehet ám méltán kérdezni: Miért kívánatnak egyébbért, minthogy ezek másoknál hathatósabban boldogíthassák a' Polgári társoságot? Nem lehet más okot adni. Azok pedig, kik kártyára, Ringyókra és más effélékre költik idegen földön jövedelmeiket, ánnélkül, hogy birtokokhoz illendően segítenék a' közjót, nem felelnek tehát meg az ő főbb Uraságok okának, és így nem érdemlenek egyebet, minthogy annyi legyen jószágok, a' mennyi Hazafiuságok. 4. A' kár és haszon közül, valamint minden ép észszel bíró ember, tartozik a' Fejedelem és Haza is a' jobb részt, és ha lehet a' legjobbat, választani. Ezt föltévén az illetén gögös Uraság a' közjónak kettős kárára vagyon; először: Maga semmit sem használ vagy birtokaira nézve épen semmit sem számlálót, másodsor: Más hasznos polgárnak, kin ezáltal seb ejtetik, fáradozásait ez a' tunya falja föl, kinek hatalma alatt sinylődik a' jószág, mellyből más dolgos ember két annyit is használna társoságának. Ellenben ha elszedetnék tőle a' fölösleg való először: megijedvén a' történettől megijezanodnék a' lusta dög maga; másodsor: oly nagy kárt többé nem okozna; harmadsor: azon szegényebb fáradhatatlan Nemesek, kikre elosztatnék e' herének értéke, jutalmukat vévén igyekezüknek, ösztönt is nyernének egyfelül, s más felül boldogítanak is amannak kártétele helett a' Hazát és fejedelmet. Folyton foly tehát a' következés, mire légyen köteles e' választás a' Haza és fejedelem. — 5. Hogy a' Haza és fejedelem elveheti a' rosz és henye Uraságoktól azoknak

főlöslég való javaikat, bizonyítja gyönyörűen a' mi halhatatlan ditsőséggel uralkodott Kálmán Magyar királyunk példája. Ez a' nagy eszű fejedelem, kiról én mindenkor tisztelettel emlékszem, az előtte uralkodó királyoknak illetlen és képtelen adakozásokat böltsen megkisebbitette, hogy így többen nyernének részt a' boldogságból szinte ugy, valamint többen szerezhetik tsak meg a' boldogságot. 6. Ugyan ezen Kálmánt és II ^{dik} Józsefet ditsérik önön maguk ezen henye Uraságok azért, hogy a' Hazának semmi, vagy tsekély hasznot hajtó szerzetes Atyákat jószágaiktól megfosztván, kiirtották minden igazság szerént; hát több jót nem hajtván, vagy annyit sem, mint a' Szerzetesek, önön magok nem méltán üzethetnek-e ki faluikból hasonló ok miatt a' Hazától és fejedelemtől, kinek egyenlőképen köll büntetni a' szegény nevet vagy a' gazdag nevet viselő Hazafiakat? 7. Kötelessége a' Hazának és fejedelemnek, pedig fő kötelessége, hogy mentül több legjobb jó Hazafiakat szerezni és nevelni készüljön boldogsága eléretéséért, és eltiltsa a' leg-súlyosabb büntetés alatt, mellytől kiki rettegjen, minden rosz Hazafiúságot. Már hol köll mind alkalmatosabb mind igazságosabb, mind keményebb büntetés a' jószágmegfosztásnál az illetén rosz hazafiakra nézve? Megszűnik a' góg, az éktelen pompa, a' tsűf hivalkodás: ha elvonatik az érték, mellynek jövedelmeiből ered. — Többet lehetne még öszve írni, de azokat más alkalmatosságra hagyom. Vitkovits Miskám ezeknélkül is helben hagyta vélekedésemet, mihelest vele közöltem. — Ő nálom volt öt óráig, akkor haza felé indúlt; én pedig Eggenberger könyves boltába mentem, hol öszve akadtam Nagy Tiszteletű Verseggy Ferentz Urral, kit én már jó régtől fogva nem láttam, ámbár Budán több ízben kerestem. Szívesen köszöntöttük és fogadtuk egymást. Elbeszéltem, hogy Révai kifog ellene keményen kelni; ő bízik igazságában. Lássá ha igaznak tartja tévelygéseit: én hogy meg mondjam érzeményemet azokat nem bötsülhetem, hanem tsak személyét kedvelem és tisztelöm. — Beszélette azt Verseggy, hogy móst egy zseb Lexiconba dolgozik. — Három fertály hatra mind a' ketten elhagytuk a' könyvárost. Én őtet a' hidig késértem mivel úgy is Hertzegeimhöz készültem. Az uton panaszkodott Verseggy, hogy ő nagyon tsudálja, mi módon lehetett Gruber a' Nemzeti könyvtárnak Algondviselője ki részszerént nem alkalmatos ezen hivatalra; részszerént pedig néhány Esztendőök előtt Pozsonyban Komikus volt, a' mint ő azt bizonyosan tudja. Ha, ugymond, már a' főgondviselő *er* nevű, lehetett az Algondviselő Magyar nevezetű s. Itt helesen beszélt Verseggy. Nagy Hiba esett akkor, midőn Tek. Miller úr tétetett a' Nemzeti könyvtárnak Igazgatójává, de mégis békéségesen türhetjük a' botlást, mert Miller Urnak Magyar szíve az *er* név alatt, Miller Urnak középszerű tudománya, leirhatatlan szorgalma és bötsülhetlen karaktere tsakugyan figyelmetességet érdemlenek; de hogy egy Komikusra,¹ Ország könyvestára reá bízott, azt ugyan még a' taknyos gyermekek sem hagyhatják heles és okos dolognak. — Meg fogjuk látni megváltozik e üdövel, vagy nem. Ha többre nem adja magát, mint

¹ ki alig tud egyebet a Német Poetizálásnál, az

eddig, virgást fog érdemleni. Én mindazonáltal reménylem, hogy élni fog a' legeslegnemesebb alkalmatossággal.

11. Délután olvastam Szirmay készítette Leiratását Ugotsa vármegyének. Az egész munkában legnagyobbra bötsülöm Verbötzy életét, melyről eddig igen keveset tudtunk. Köszönettel tartozunk ezért kiváltképen a' mi fáradhatatlan Szirmayknak. Ő egyéberánt is örök oszlopott érdemel, hogy fényes hivatalai mellett sem feledkezett soha meg a' Literaturáról és tudományokról. Kitért a buta sereg közül, és oda siet nagy lelke, hova jutottak azok, kikről a' maradék dítsekedve beszél. Vagnak ezen munkájában Verbötzy életén kívül, melyet én üdövel magyarul szándékozom leírni; még egyéb hasznos dolgok is. Az egész munkának alkotmányáról ezen jegyzést tehetek: Én ha illetén munkát irnék nem irnám együtt a' Geographiát a' Történetekkel, hanem különös darabban adnám ki a' Geographiát, és különösen adnám ki a' Historiát... Köszönet Szirmaynak azokért is, a' miket már kiadott!

12. Ebéd után Révaival beszélgettem egy darab üdeig, azután által sétáltam a' nagy szélben Virág Benedekemhöz. Közlöttem vele az Ország terheit, és kértem, hogy forditaná valami jó tüzesen Magyar nyelvünkre a' kérményeket, melyeket szükségképen ösmerni köll minden igazi Magyarnek. Tsak ugy leszen valami belőlök ha elterjed az országban a' dolog és ösmeretségbe jöhet minden tiszt uraknál. Most illik iparkodnunk, hogy már egyszer jobb lábra álljunk. Int az üdö, int a' sérelem, intenek minden környülállások: ha elhallasztjuk gondosságunkat igen igen későn jutunk boldogságunkhoz. Virág olvasta előttem Andrásynak verseit a' Magyar Nemes sereg fölállításáról. —

13. Tőlünk szaporán elragadtatott Kegyes Sándor Leopold Nándor Ispánunknak eme' Latán levelét, mely azon Hertzegnek szép alázatos leereszkedését öröké hirdetni fogja.

Vienna

Ex cancellaria Palatinali

Honorabili Patri Nicolao Révay Ordinis scholarum
Piarum Clerico Regulari, Artis Delineatoriae Professori.

Ex officio

Jawini

Honorabilis Pater!

Gratanter accipi Litteras Paternitatis vestrae sub 30^a proxime praeteriti Mensis Marty ad me exaratas, quibus supplicis argumenti Carmen per eandem eleganter compositum, mihi submittere, una vero Supplicem suum Libellum ad Suam Majestatem Sacratissimam directum accludere, eundemque interpositione mea fulciendum flagitare voluit. Pro eruditibus illis versibus, quos non mediocri cum delectatione legi, Paternitati Vestrae grates repono; Supplicem vero Ejusdem Libellum Suae Majestati Sacratissimae cum Commendatione exhibui: gratulaturus, si Paternitas Vestra voti sui Compos reddi potuerit, cui tantisper jugem incolumitatem precor, et maneo

Paternitatis Vestrae
Viennae 5^a Aprilis

1792

Benevolus

Leopoldus Palatinus m. p.

A levél egy egész árkus papirosra küldetett, mely a gyász miatt bevan szélein vonva fekete papirossal: de maga az írás egy fél árkusnak felét sem töltibe egészen. A' verseket, mellyeket e' levélben megköszön a' halhatatlanság fia, lásd Révainak eme munkájában: Joannis Nicolai Révai Latina. Jaurini 1782. a' 115 és 133 lapon.

14. A' tanulásnak végekor Révaival beszélgettem, haza vivén nekem Sándor Hertzeg levelét. Ma ezen tudos Hazafi esedező levelet készít Főoskolánk Tanácsához, mellyben kéri a' főiskola tagainak ítéletöket Grammatikájáról. Ezt egy Verseghyt tázafoló írás végébe akarja nyomtattatni, hogy lássa ebből is a' világ, mennyire távol légyen alkotmánya Otrokótsy és Pázmándi álmódzásaitól. Mivel éppen emlékeztem Verseghyről, ide íktatom azon koporsó írást, mellyet számára készítettem, és vele Vitkovits által közöltetem is. —

Nagytiszteletű

Verseghy Ferentz

Gyászkövére Epitáfium

Pesten 30-dik Novemberben 1804.

Ditsőség a' dolga egy olly Férfiúnak

Kit inség mutatott jó Hazafiúnak.

Révai.

1.) Daloltam. Laurámot. Kedveltem. Hazámot. Értök. éltem! Pöngettem. Hárfámot Túrtem. szélt. villámot. *) Még. sem féltem.	4.) A' tsíf. üldözések. Kegyetlen. végzések. Nem ártottak. Sok bilintsezések. Vad tömlözőzések. Fön tartottak.
2.) Szerelmes. vígsággal. Édes. tsalfasággal. Jeleskedtem. Férfi. bátorsággal Magyar. buzgósággal. Fényeskedtem.	5.) Nyájos. vig. életemet. Túl. hagyván. vesztemet. Ujítgattam. Bár. lesték. tettemet. Polgári. tisztemet. Folytatgattam.
3.) Ha. meg. tsokollottam. Atkot. gúnyt. hallottam. Szép. Laurámért Kupfsteinba. botlottam. Hogy. pártra. állottam. Szent. Hazámért.	6.) Laurám. hiveségéért Hazám. szentségéért. Gyulladoztam. Annak. szépségéért. Ennek. épségéért. Így. adóztam.

*) Verseghyvel való közlésem előtt a' *Túrtem* szó helett *Üztem* állott vala a' *hajtottam* ige értelmében: ő hogy az *üztem* szó bal magyarázatra okot ne nyujtson, ezzel tserélte föl kiejtésemet. Helesen!

E' versemben minden strófának fele a' Papi üldözésekről emlékezik, midőn Verseghy, önön beszélése szerint, Magyar Millótának első része

miatt tőlök Nagyszombatba küldetett Papi fogságba, melyet szelídebben Exercitiumnak neveznek. Millot mellett Laura is nagy szegeket ütött nekiknek álnok, és tsalfa fejükbe. Ott kényszerítettet saját meggyőződése ellen néhány állatásait nyilván viszsza vonva egy Kanonoknak oktatásai alatt. Emlékezetet érdemel Verseghynek Nagy Szombatból való megjövetele után Sándor Leopold Nándor Ispánunknak ime' kérdezőskedése és felelete: Meg volt e a' Tiszt. Úr, egyenes válaszát kívánom, győzve arról, a' mit könyvében említett? — Hertzségednek, egyenes válaszzsal tartozván, úgy mond Verseghy, igen is hogy meg valék győződve. — És meg győzték e az urat Nagyszombatban tökéletesen az ellenkezőről, kérdezi tovább a' Nagyelmjű Ifiu Hertzeg, annyira, hogy eláll elméje az előbbénitől? Megköletett, felele Verseghy, győződnöm Kegyelmes Hertzeg! — Ekkor a' Hertzeg megihletődvé fölszolt: Mondottam valamenyinek, kik, sürgették az Urnak elküldetését, hogy nem lehet erőszakosan semmit is elhiteni az emberi észszel. Jól tette az ur, hogy engedett oktalan kívánságoknak: Én az Urtól illyes valamit sohasem kívánok, mert tudni iparkodom tetteinkkor, mit lehet és mit nem lehet Kivánni ember társaimtól, vagy akár önön magamtól is. Nem józan ész rendszabásán épült beszélgetés vala ez egy Ifiú Polgartól? Minden versemnek továbbá második része Verseghynek szerentsétlen fogságára tzeloz. Mind a' két inséget bátran és merész szívvel szenvedte. —

16. Délután Révainál valék, ki nekem beszélte, hogy ma vette Sándor István levelét, melyben jelenti a' Tudós Hazafi, hogy már régtől fogva leküldött neki ajándékul 100 azaz: száz Rhénes forintokat. Ezeket eddig, mivel rólok semmit sem tudott a' Hozó lustasága miatt, kezében nem nyerte Révai; ma azomban által hozatta Budáról. Szép, és nemes szívhöz illő tselekedete ez Sándor Istvánnak, ki megvetvén az alatsony lelkű és szárnyok szegett gyáva fősvény uraságoknak. tsuf példájokat. oda igyekezik, hol már ötet a' halhatatlan hír, a' tudományi karbeli örökös ditsőség és a' jótéteményeknek bőjutalmok a kifogyhatatlan emlékezet fényesíteni soha meg nem szűnnek. —

18. Tizenegy órakor megkeresett Révai, és ajándékozott nekem egy illy tzimú Dalt: »Tekéntetes Rumbach Sebestény Urhoz Pest városa' Tanúlt Orvosához. Az ő Tisztelőjének Lantja Pesten 1805. — Elovastam előtte a' dalt melyet ő is elolvasott épen előbb buzgó tanítványinak. Gyönyörű kiválogatott gondolatok, és igazi Poetai főtések díszesítik ezen költeményt, melyből kitetszik, hogy szerzőjének igen érzékeny természetű, és bő tapasztalású Polgárnak köll lenni. Millyen természetesen és mégis édesdeden hangzanak p: o: ime sorok?

... Óh hány hív szeretőket el
bont örökre, kik ma az ég alatt
Egymásnak ölében megfogadták
hogy soha meg nem oszol szerelmek!

vagy: A' néma tsókok, s föl föl emelkedett
Fohászokadások, mit nem ígértének?

vagy: Hányat nem éltet most is alattomost,
 ..melly a' segittés leggyönyörűbb neme —
 Ó hányak ortzáját lefutja
 A' fűzető köszönetnek árja!

vagy: melly utálatossá teszük eme drága sorok
 [a' tsúf fősvénykedést? :
 Bő szerzeményét nem veri élire,
 Mint kik kamattal terhelik a' szegényt
 's a' hust lerágván róla készek
 Élve sötét temetőbe ásni. —

Tanakodtunk a' munka szerzőjéről Révaival, mert Szipóts Mihály Barátunkról, ki most az orvosi tudományokat hallgatja, föl nem tehetjük, hogy leges legelőszörre ilyen szerzeményt készíthetne. — Ő ugyan magának lenni hirdeti többek előtt, de én bizony e' részben neki hitelt nem adok, 's nem is adhatok, ha meg fontolom: mi lehet és mi lehetetlenség. — Ugy látszik minduntalan a' dolog előttem, mint ha valami Ösmerősömtől származott volna a' Dal. Aligha az én Kedves Győri Horváth Andorom pennájából nem folytak ezek a' versek. Mindazonáltal bizonyost állítani nem bátorkodom. Akárki írta, jól írta. —

20. Oskolai letzkém után Révainál voltam, és olvastam neki kívánságára külömbféle Jegyzéseket mindennapimból. Elnem titkoltam előtte azokat is, a' miket születése heléről, esztendejéről 's a' t. beleiktattam e' könyvemben: azokat mind helben hagyta, és az Anyjának vezeték nevét is, melyet előbb nem tudtam, megnevezte. Palásty Anna vala' szülője. Megígérte kérésemre, hogy üres óráinkban egy alkalmatossággal elfogja beszélni hol volt mindenütt. — Méltó arra ez a' halhatatlanság fia, hogy életének minden viszontagságait ösmerjük. Ő az, kit Nyelvünk második alkotójának nevezhetünk. Napközben dolgoztam: Estve Trézsimnél nyalakodtam. Nem szégyenlem én ezt itten kiírni, mert az által csak azt vallo meg: hogy ember, Ifju és érzékeny ifjú vagyok. —

21. Egész nap írtam az oskolai üdőt kivéve. Estve Trézsim karjai között vigadtam. Édes állapot ugyanis a' mély gondolkodás után a' képzelődés országából visszatérni oda, hol mi valóságos emberek vagyunk. Az ilyen változás szinte könnyebbségünkre esik: mert tapasztalton tapasztaljuk, hogy mindannyi mély képzelődés után is csak emberek, 's pedig érzékeny és gyarló emberek vagyunk. Akár mit mondjanak a' két színű keszkenőhöz hasonló tsalfa ascéták, én azokkal tartok, kik egy szép Leányzót imádtokban hordják a' szerelem bilintseit és érzik az életnek legteszetősb gyönyörűségeit. Embernek születtem, Ember voltam, Ember vagyok, Ember maradok utolsó pertzenetemig. —

24. Korán reggeltől kezdve tizenkét óráig dolgoztam szünet nélkül. Ekkor, mivel Potyondi rendeléséből ma négy óraker ebédeltünk, hogy elűzzem éhségemet, Révaihoz sétáltam. Ő épen ebédelt tseléideivel, Engemet is csak szaporán leültetett a' terítettett asztalhoz. Ettem jóízűen. Igy már könnyen elvárhattam az estvéli üdőt. Tőle Eggenberger boltába siettem, hol láték egy pár orosz ármadából való tisztet. Mind a' kettő Magyar Huszár módára vala föllöltözve, és közülök egyik Magyar Grammatikát és Magyar Szótárt vásárlott. Ez a' látás engemet

részszerént nagyon örvendeztetett, részszerént néhány kelletlen gondolatokra vezetett. Ha elgondolom, hogy azon gyönyörű nemzeti öltözet, melyet nálunk sokan kinevetve megvetnek, a' jeges tenger lakóainál is bősben tartatik Magyar nyelvünkkel együtt, öröm könnyekre fakadok, ellenben ha eszembe jut, hogy az orosz nemzetnek ezek tsak színes Politikái lehetnek, hogy ezek által boldog földű országunkat annál inkább elfoglalhassa, szemeim keserű könnyekbe borúlnak. Igen közelít a' szomszéd hatalom határainkhoz: méltán tarthat tőle Nemzetünk, ha kiváltképen meg fontolja a' közöttünk lakó Rátzságnak számát. Magyarosítani kellenék ezeket!! Valamennyi Népek, kik a' simultság főpoltzára följutottak, leginkább nyelvök által kaptolták magokhoz a' lenyomott országokat. Ennek az édesgetésnek és az ország igazgatás módának hasonlóságából származó egyenlőségnek kimagyarázhatatlan ereje vagy arra, hogy a' meg hodúlt nemzetek, mint egy feledkezzenek előbbi szabad állapotokról. —

22. Templom után Révaihoz siettem, kivel sokat beszéltem nyelvünk természete felől. Együtt voltam ma Schedius Lajossal is. —

26. Délután hozzám jött Vitkovits Miskám. Olvasott előttem egy új dalt, melyet ő Horváth Eusebius Dominikánus Atyához készített hálaadásul. Ez az igaz Magyar Hazafi, és Pápai Sámuel Ur tette szerettem Miskámat jó Magyarra, igaz hazafiúvá, és bősületes emberré akkor, midőn az Egre oskolában a' Latán nyelvet 's egyéb tudományokat tanította. Pápai Magyar nyelv tanító vala Egerben, Éljen mind a' kettő sokáig, 's neveljenek a' Haza számára több oly buzgó, és iparkodó Ifiakat, mint Vitkovits Miskám! Estve felé együtt sétálni mentünk a' Duna partára. —

27. Délelőtt dolgoztam addig, mig Vitkovits hozzám vissza nem tért 's Ferentzy meg nem keresett. Ekkor Vitkovitsal fölmentem Potyondihoz. Ez őtet megtanította Ányos Énekeit danolni, mivel ő Ányosnak meghitt barátja volt a' Fehérvári Monostorban. — Potyondy kérésére írta Ányos azon énekét, mely így kezdődik: Éljen mái Társóságunk, 's, a' t. Hasonlóképen Potyondy ösztönzéseire készítette Ányos Nádasdy kopersó kövére való versét is. Megjegyzésre méltó még az is, hogy Ányosnak számos verseit Potyondy küldötte föl Batsányi Jánosnak. Ez adta ki a' szerentsés, s kiváltképen érzékeny költőnek munkáit Bétsben a' Magyar Minerva nevű Gyűteménynek első kötetében. Ma is meg vagyon Potyondinál Batsáynak kéő levele, melyet én örömet ide iktatnék, ha Potyondy meg találta volna.

28. Reggel egyéb apróbb foglalatosságaimon kívül voltam Révainál, és vele hosszasan beszélgettem. Viszsa térvén Potyondy közölte velem Nagy tisztöletű *Kreskai* Imrének, volt *Paulinus* Atyafiának emez Énekét:

1.) Trombitáknak szörnyű rivadását, Sipnak, dobnak halom harsogását; A' vérontó Marsnak Hangja ez, nem másnak Bajnoki ébrednek lármájára, A' Tsatára.	2.) Mars, Mars, azt kiáltja hiv nepének Minden vezér maga seregének. Vitézit biztatja Részét bátorítja Vas villog atzélós fegyverében A' kezében.

Révai Miklós
munkáinak
Lajstromok

Öszve
Szedegette
kedves tanítványa
Horvát István.

Révai
könyveinek Lajstromok Esztendő szám szerint.

Esztendő	Lap,	Esztendő	Lap,	Esztendő	Lap,
1777	35	1787	25	1802	17
1778	35	1789	29	1802	14
1778	—7	1790	31	1802	13
1779	—8	1790	33	1803	12
1780	35	1790	41	1803	15
1780	35	1790	39	1803	18
1781	32	1790	20	1803	46
1781	28	1791	21	1804	16
1784	ujság	1792	19	1804	45
1785	—9	1792	11	1805	37
1786	34	1792	10	1806	42
1787	24	1793	40	1806	43
1787	36	1795	38	1806	44
1787	34	1797	30	1806	46
1787	27	1801	22	1806	47
1787	26	1802	25	1806	48

Vége a IV-ik kötetnek.

Néh. SZÉCHY KÁROLY másolatából.

FÁY ANDRÁS EMLÉKKÖNYVE NAGYKÖRÖSÖN.

Az irodalomtörténetünkre és a magyar művelődés történetére egyaránt fontos emlékkönyvek nagyobb része még felfedezetlenül porlad családi levéltárak zugaiban. A mi napvilágra került, főleg latin, német nyelvű s a mi magyar bejegyzésű, arra sem fordítanak nagy figyelmet. Pedig sokszor igen sok érdekes adat rejlik bennük. Ilyen irodalomtörténeti bejegyzésekben gazdag emlékkönyv a Fáy Andrásé, melynek két kötetét a Nemzeti Múzeum őrzi. (Quart. Hung. 1938.) Az egészen látszik Fáynek nagy szeretete és gondja. Korának úgy szólva minden nevezetes embere írt bele egy pár sort: költők